

TRAGOVI MITOLOGIZACIJE U OPERI I/ILI TRAGOM MITOLOGIZACIJE OPERE.

NIKOLA ŠUBIĆ ZRINJSKI IVANA PL. ZAJCA

ROZINA PALIĆ-JELAVIĆ

*Odsjek za povijest hrvatske glazbe HAZU
Opatička 18
10000 ZAGREB
rozina@hazu.hr*

UDK / UDC: 782.1Zajc, I.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/90836cwo2y>

Izvorni znanstveni rad / Research Paper

Primljeno / Received: 8. 4. 2019.

Prihvaćeno / Accepted: 27. 5. 2019.

Nacrtak

Povijesni pisani izvori i usmene predaje o Nikoli Šubiću Zrinskom sublimirani su u jedno-me od književnih izvora (drami *Zriny* Theodora Körnera), za kojim je Zajc kao skladatelj i glazbeni tumač Badalićeva libreta (putem opere) bio posegnuo. U stanovitoj se mjeri u Zajčevu djelu mitologiziralo¹ značenje toga lika i zbivanje oko njega već tada (u vrijeme pojave djela), ali i poslije, odnosno mitologizirao se i *Zrinski* kao ideologem.² Naime, neovisno i istodobno s vide-njem »života« povijesne ličnosti Zrinskoga pro-tječe i razvija se »život« opernoga lika, koji je ti-jekom svojega opstojanja na glazbenoj sceni kao

ideologem također bio otvoren mitologizaciji. Tako je povijesna tema, koja je postala mitom u poimanju jedinstva branitelja, kršćanske zajed-nice i žrtve za domovinu, preslikala ovo svoje značenje i u imagem opernoga lika, kakav je ori-san u Badalićevu libretu. Mitologizacija nekih od ideologema u Zajčevoj operi (*Siget, Zrinski, U boj!*) što su poslužili kao primjer znatno je pridoni-jela naglašavanju hrvatskoga nacionalnog identiteta. Riječ je o pojmovima koji dobivaju više značenja (ili nose »višak« značenja) i kao takvi poprimaju svojstva srodna mitskoj svijesti (mitologemi),³ koja uspostavlja svijet simbola.

¹ Mitologizirati – obraditi/obrađivati nešto kao priču (ili bajku) i/ili tumačiti i držati nešto pričom (ili bajkom); stvarati stanovitu famu. Usp. onlinerjecnik.com/rjecnik/komentar/498744, pristup: 13. ožujka 2019.

² Na ovome mjestu valja podsjetiti na značenje i/ili tumačenje nekih pojmova. Pojam ideologem (od ideologija + [teor]jem) tumači se kao »novo značenje ili jedinica jezika nastala u okviru neke ideologije; riječ ili fraza koja u nekoj ideologiji dobiva simboličku vrijednost pripadanja i prepoznavanja u pisanju tekstova i u načinu izražavanja« (istaknula RPJ). Usp. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb: Gra-J, EPH – Novi liber, 2002, 2004, 165.

³ Mitologem – riječ, pojam, misaona konstrukcija itd. stvorena mitom ili koja služi održavanju mita. Usp. hrvatski.enacademic.com/27770/mitologem, pristup: 11. ožujka 2019.

Ključne riječi: *Nikola Šubić Zrinjski / Nikola Šubić Zrinski, Ivan pl. Zajc, Hugo Badalić, hrvatska nacionalna povijesna opera, 19. stoljeće, nacionalni identitet, ideologemi, mitologizacija*

Key words: *Nikola Šubić Zrinjski / Nikola Šubić Zrinski, Ivan von Zajc, Hugo Badalić, Croatian national historical opera, the 19th century, national identity, ideologemes, mythologization*

Polazišta

Zanimanje što ga je Nikola Šubić Zrinski kao povijesna ličnost i protagonist tragičnih i slavnihi događaja iz hrvatske prošlosti pobuđivao u povijesnim zapisima i usmenoj predaji, kao i u bogatoj stvaralačkoj ostavštini umjetnika raznovrsna izričaja (književnika, likovnih umjetnika i glazbenika), o čemu su objavljeni neki radovi,⁴ poticalo je na razmišljanje o njegovu stvarnom pozicioniranju u različitim tumačenjima tijekom povijesti, a napose tijekom 19. i 20. stoljeća. Naime, svojom je monumentalnošću, gotovo patetičnošću, a poslije i romantičarski viđenom slavom, tema o Zrinskom korespondirala različitim umjetničkim načinima iskazivanja temeljne poruke.

Sukladno takvu statusu ikone kasnosrednjovjekovnog heroizma, kojemu se začetak nazire još od prvotnih opisa pripovijedanja o tom događaju te u (pisanom)

⁴ Primjerice: Đuro NOVALIĆ: *Mađarska i hrvatska »Zrinijada«*, Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, 1967; Lovro ŽUPANOVIĆ: *Odjeci bitke kod Sigeta u hrvatskoj glazbi, Kolo*, 5 (1971) 9, 166-170; Vjekoslav KLAJIĆ: *Sigetska bitka iz povijesnih izvora [tekst preuzet iz]: Povijest Hrvata*, knjiga pet; Četvrto doba: *Vladanje kraljeva iz porodice Habsburga (1527.-1740.)*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1973, 328-332; Hubert PETTAN: *Körnerov Zriny i libreta Badalića i Adelburga, Zbornik 1 radova sa skupa muzikologa i glazbenih pisaca*, Zagreb: Društvo hrvatskih skladatelja – Sekcija muzikologa i glazbenih pisaca, 1976, s. p. (objavljeno i kao posebni otisak iz Zbornika, Zagreb 1978); Alojz JEMBRIH: *O Vramčevoj kronici, Varaždin 1992; Vjera KATALINIĆ: Još jedan Zrinski prema Theodoru Körneru, Arti Musices*, 31 (2000) 1-2, 217-224; IDEM: *Četiri Zrinska*, u: *Krležini dani u Osijeku 2000.*, Branko Hečimović (prir.), Zagreb – Osijek: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU – Odsjek za povijest hrvatskog kazališta – HNK u Osijeku – Pedagoški fakultet u Osijeku, 2001, 118-124; IDEM: *Nikola Zrinyi (1508-66) as a National Hero in 19th-Century Opera Between Vienna, Berlin, Budapest and Zagreb, Musica e storia*, 12 (2004) 3, 611-630; Rozina PALIĆ-JELAVIĆ: *Ideologemi u operi Nikola Šubić Zrinjski Ivana pl. Zajca, Kroatologija*, 3 (2012) 1, 54-89; Josip BRATULIĆ – Vladimir LONČAREVIĆ – Božidar PETRAČ (prir.): *Nikola Šubić Zrinski u hrvatskom stihu*, Zagreb: Hrvatsko društvo književnika, 2016; Rozina PALIĆ-JELAVIĆ: *Počeci stvaranja hrvatskoga nacionalnoga opernoga repertoara – Hrvatska nacionalna povijesna operna trilogija (Mislav, Ban Leget, Nikola Šubić Zrinjski) Ivana pl. Zajca*, strojopis doktorske disertacije, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2017; Ante BEŽEN: *Nikola Zrinski u pjesmi Josipa Jelačića*, u: *Zbornik radova s XIII. Međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa održanog u Pečuhu, Mađarska, 21.-22. 10. 2016.*, ur. Stjepan Blažetin, Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2017, 146-155; Ladislav HEKA: *Uloga i značenje obitelji Zrinski u državopravnoj povijesti Hrvatske i Mađarske*, u: *Zbornik radova s XIII. Međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa...*, 11-26; Ružica PŠIHISTAL: *Nikola Zrinski u pjesničkom pamćenju hrvatskoga puka*, u: *Zbornik radova s XIII. Međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa...*, 40-59; Katja BAKIJA: *Knez Nikola Zrinjski – junačka drama u pet činova Matije Bana*, u: *Zbornik radova s XIII. Međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa...*, 77-85. Također usp. *Zbornik radova Odjeci bitke kod Sigeta i mita o Nikoli Šubiću Zrinskom u umjetnosti (glazba, likovne umjetnosti, književnost)*, ur. Stanislav Tuksar, Kristina Milković, Petra Babić, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2018.

svjedočanstvu Reichardta Sorsche,⁵ i istoimena je opera iznova evocirala martirijsko iskustvo njezina glavnoga lika, nadilazeći vremenske i kontekstne prostore. Fenomen pooživljavanja toga junačkoga čina pridonio je ponarodnjenju (popularizaciji) i poprirođenju (naturalizaciji) ne samo njegova nositelja u onodobnoj zbilji nego i njegova utjelovljenja u operi (opernom liku). Njome se (popularizacijom) pridonosilo konstrukciji nacionalnih junaka i heroizaciji znamenitih osoba nacionalne povijesti. Govoreći o aspektu koji se odnosi na sâm povijesni događaj, pripovijedanje i/ili spoznaja o realnom događaju gdje kad je poprimalo crte mitoloških tumačenja.

S druge strane, polazeći od činjenice da je *Nikola Šubić Zrinjski* nacionalnopo- vijesna opera temeljena na stvarnome povijesnom događaju, djelo je – upravo zahvaljujući važnosti njegove političke uvjetovanosti (kao uostalom i u većine nacionalnopo- vijesnih opera), usto i s osobito snažno izraženim nacionalnim identitetom u dotadašnjim (ne samo hrvatskim) glazbeno-scenskim uprizorenjima – još u doba svoje pojave bilo prožeto stanovitim mitologijskim značenjem. Tomu je pridonosilo ozračje njezine posebnosti: u najavama, pripremama i iščekivanju pred- stave te općenito u atmosferi koja se stvarala oko i u svezi Zajčeva imena. Kao što je proživljena stvarnost nerijetko dovodila do idealizacije i do granica nestvarnosti, pa tako i do mita i njegove ideologizacije, i u pojedinim razdobljima povijesno- ga hoda same opere dodavala su se nova značenja, sukladno načinu na koji su se ostvarivale predodžbe oblikovane u javnosti.

Zrinski – povijesna ličnost u operi i/ili naslovni lik opere kao ideologem

Uloga povijesti kao učiteljice života i vrela iz kojeg se nadograđuju i bujaju ideologije nije samo u tome »da nam naslika kakav odsječak prošlosti i da samo uvećava naša znanja o prošlosti«. Omogućujući nam pronaći »uporišta svojim današnjim i ovdašnjim mišljenjima i osjećajima (...) nudi [nam] bogatstvo, ali upravo zbog toga bogatstva posežu za njom (povijesti, napomena RPJ) i ideologije«. ⁶ S druge strane, »ideologija u povijesti traži svoje argumente i nalazi dojmpljive slike kojima mobilizira i usmjeruje. (...) Kod ideologije se sve zna pa i to kako su se odigrali neki događaji u prošlosti. Zna se unaprijed, jer dogodilo se onako kako osjećamo da se trebalo dogoditi. (...) Oblikuju se ideološki zahvati kojima je cilj da usmjeravaju mišljenje i osjećaje – Katičić ih zove ideologemima«. ⁷

⁵ Reichardt Sorsche svjedočio je o postojanju prijepisa hrvatskoga teksta Črnkova djela latinskim slovima, navodeći to u posveti svojega prijevoda, napisanoj 1598. godine; u njoj navodi da se »taj prijepis nalazio u posjedu njegova oca, koji je i sam doživio pad Sigeta kao njegov branitelj« i u čijem su se domu »tada skupljali hrvatski plemići i njima se (...) čitalo naglas iz toga rukopisa. Pri tomu su mnogomu kojem od tih otvrdnutih ratnika potekle suze niz obraze«. Usp. Radoslav KATIČIĆ: *Na kroatističkim raskrižjima*, Zagreb: Hrvatski studiji – Studia croatica Sveučilišta u Zagrebu, 1999, 142, bilj. 36. Vidi ovdje i bilj. 10.

⁶ Usp. Stjepan DAMJANOVIĆ: Modeli i ideologemi, *Encyclopaedia moderna*, 14 (1993) 4(44), 347.

⁷ *Ibid.*, 347.

Kao što u svojoj knjizi *Uz početke hrvatskih početaka* promišlja Radoslav Katičić, povjesničar se pita »što je bilo«, a filolog »što se o tome priča, što je o tome ostalo zapisano«. ⁸ Povijesna istina o Nikoli Šubiću Zrinskome pretvarala se i pretvorila u baštinjenu priču – napisanu i/ili u predaji sačuvanu – a u njoj su se mogli ustanoviti određeni ideologemi, ⁹ pogodni nositelji političkih i ideoloških sadržaja.

Naime, sukladno podudarnosti povijesnoga zbivanja s tematskim slojem operne priče, ti su se ideologemi preslikali i u operno djelo.

Recepcija i percepcija samoga događaja (Sigetske bitke) u povijesnome tijeku od njegove pojave do danas (u trajanju od 453 godine) motrila se ne samo iz hrvatskih vizura nego i iz stranih pogleda na taj događaj. ¹⁰

O svojevrsnoj nepodudarnosti između povijesnih viđenja i kasnijih interpretacija svjedoče neki primjeri, kojima se, poput dojmljivih slika, mobilizira i usmjeruje. Naime, neovisno o povijesnoj utemeljenosti, paradigmatičan su primjer suprotne atribucije o etnicitetu (narodnosnosti) ¹¹ koje su se pridavale Zrinskomu: o njegovu mađarskome podrijetlu s jedne strane, odnosno o hrvatskome, s druge strane, što se iščitavalo iz sačuvanih tekstnih predložaka za umjetnička djela raznih autora. ¹²

Budući da je riječ o operi kao glazbeno-scenskoj vrsti koja je mogla ostvariti izravnu i snažniju komunikaciju te tako utjecati na oblikovanje mišljenja i osjećaja, spomenimo skladatelja Augusta Abramovića Adelburga, koji je Zrinskoga držao

⁸ Usp. Radoslav KATIČIĆ: *Uz početke hrvatskih početaka. Filološke studije o našem najranijem srednjovjekovlju*, Split: Književni krug, Biblioteka znanstvenih djela 70, 1993, 11.

⁹ O ideologemima u Zajčevoj operi *Nikola Šubić Zrinjski* usp.: R. PALIĆ-JELAVIĆ: *Ideologemi u operi Nikola Šubić Zrinjski* Ivana pl. Zajca, 54-89.

Među mnogim ideologemima (poznatima u Hrvata) spomenimo primjerice sintagme »krunidba Zvonimirova« (»Zvonimir«), »kralj Tomislav« (»Tomislav«), »urota zrinsko-frankopanska« (»Zrinski-Frankopani«), »predziđe kršćanstva« (*antemurale christianitatis*), »Kraljević Marko« (motiv popularan i u hrvatskoj književnosti i likovnoj umjetnosti) i sl. Usp. i: Joanna RAPACKA: *Leksikon hrvatskih tradicija* (prev. Dalibor Blažina), Zagreb: Matica hrvatska, 2002, 107-109, 143-145, 177-178, 181-187, 206-210.

¹⁰ O temi Sigetske bitke objavljeni su brojni radovi, od prvotnih povijesnih zapisa/kronika do recentnih priloga, dakle od ishodišne Črnkove kronike do članaka u Zborniku radova iz 2018. godine. Usp. Ferenc ČRNKO: *Podsjeđanje i osvojenje Sigeta* (Povijest Sigeta grada), 1566; [pretisak], Zagreb: Liber-Mladost, 1971; prijevod na latinski jezik: Samuel BUDINA: *Historia Sigethi*, Beč 1568; Matija MESIĆ: *Život Nikole Zrinjskoga Sigetskoga junaka*, Zagreb: Matica ilirska, 1866; Anđelko MIJATOVIĆ: *Obrana Sigeta 1566. godine. U povodu 450. obljetnice (1566-2016)*, u: *Odjeci bitke kod Sigeta i mita o Nikoli Šubiću Zrinskom u umjetnosti (glazba, likovne umjetnosti, književnost)*, Zagreb 2018, 15-44. (također usp. ostale članke u citiranu Zborniku radova); *Zbornik radova s XIII. Međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa održanog u Pečuhu, Mađarska, 21.-22. 10. 2016.*, ur. Stjepan Blažetin, Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2017; vidi i: R. PALIĆ-JELAVIĆ: *Počeci stvaranja hrvatskoga nacionalnoga opernoga repertoara*, 321-324, bilj. 856, 862.

¹¹ Etnicitet se definira kao ukupnost sadržaja u vezi s etnosom, sve što se vezuje uz narod i narodnost (narodnosnost). Usp. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Doh-Gra, Zagreb: EPH d.o.o. – Novi liber d.o.o., 2002, 2004, 177-178.

¹² Usp. V. KATALINIĆ: *Nikola Zrinyi (1508-66) as a National Hero*, 611-630. IDEM: *Još jedan Zrinski prema Theodoru Körneru*, 217-224; IDEM: *Četiri Zrinska*, 118-124; R. PALIĆ-JELAVIĆ: *Počeci stvaranja hrvatskoga nacionalnoga opernoga repertoara*, 325-338.; Sanja MAJER-BOBETKO: *Nikola Šubić Zrinjski i Sigetska bitka kao skladateljska inspiracija, Hrvatska revija*, 17 (2017) 4, 63-69.

»besmrtnim osloboditeljem svjetova«, »Leonidom kršćanskoga doba«, »junakom naroda i sinom naroda junaka – viteške mađarske nacije«,¹³ štoviše, svoj je *Proslav povijesnoj dramskoj glazbenoj fresci Zrinjski* (napisan 1867. godine u Budimpešti) započeo invokacijom »Nikola Zrinjski!«, označujući protagonista »svetim« imenom »koje je vječno sjajecim slovima zapisano u knjigu besmrtnika!«.¹⁴

O tomu da je značenje činjenice podrijetla Nikole Šubića Zrinskoga bilo osobito ideologizirano i da je ovisilo o izboru ontološkoga i gnoseološkoga stajališta svjedočili su razni pristupi u tekstovima i različitim libretima o Zrinskom, u kojima su se ogledala različita stajališta: Mađara, Hrvata i Beča. Kao što se napomenulo, u prethodno nastalim glazbenim uprizorenjima (a napose u Adelburga)¹⁵ Zrinjski je bio prikazan kao Mađar, pa se tako i u Körnera radnja njegove drame (u pet činova, u svakome po dvije slike, dakle u svemu deset slika) odigrava u Sigetu na jugozapadu Mađarske, branitelji su Mađari i Zrinjski je Mađar.¹⁶

Međutim, ovdje valja ukazati i na malo poznatu činjenicu da je naime Zrinskoga kao (etničkog) Hrvata u svojem umjetničkom iskazu prvi bio spomenuo Josip von Jelačić (*Matias Corvinus und Zriny*),¹⁷ no tek se pojavom Zajčeve opere Hrvatima pružila mogućnost rješavanja prijepora u pitanjima o nacionalnoj pripadnosti Zrinskoga,¹⁸ što kao činjenica toj operi pridaje značenje posebnosti. Riječju, podrijetlo Zrinskoga u 19. je stoljeću bilo problematsko pitanje, osobito pogodno za oblikovanje mišljenja i osjećaja, napose u međusobnom suprotstavljanju modela *hrvatstva* (hrvatsko podrijetlo Zrinskoga) i modela *mađarstva* (mađarsko podrijetlo Zrinskoga).¹⁹

Među ideologemima sa znatnom simboličkom funkcijom »nacionalnog« u Zajčevoj operi, ideje su nacije, domovine, hrabrosti, (samo)žrtvovanja, odanosti; spremnost Hrvata, dakle junakā (*U boj!, Za dom!*) na obranu/očuvanje i daljnje čuvanje doma/domovine i vlastita ognjišta; pritom je uzdanje u Boga i Božji blagoslov bila osobitost koja je tijekom stoljeća ostala obilježjem hrvatskoga čovjeka, kojega u ovom slučaju predstavlja Zrinjski i koji se prema tomu uspostavio i kao

¹³ Cit. prema: August ADELBURG: *Proslav povijesnoj dramskoj glazbenoj fresci Zrinjski*, prevela Xénia Detoni, *Kolo*, 8 (1998) 4, 585.

¹⁴ *Ibid.*, 576.

¹⁵ Usp. ovdje bilj. 12.

¹⁶ U Adelburgovoj operi (libretu) nailazimo na isticanje ugarske pripadnosti velikaša (Juranićeva replika Mehmedu: »Mi hrpica smo mala tek, al' bogme smo Mađari«; V: 3) i vojnika (»nek' nam žive žene fine iz ugarske nizine divne«; III: 1).

¹⁷ Usp. Nikola BATUŠIĆ: *Dramatičar Josip ban Jelačić, Dani Hvarskog kazališta: Grada i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 24 (travanj 1998) 1, 304, 313, bilj. 6.

¹⁸ Usp. V. KATALINIĆ: *Nikola Zrinyi (1508-66) as a National Hero*, 611-630.

¹⁹ To su neka od mogućih tumačenja spomenutih ideologema; primjerice, pod *hrvatstvo* (vezano uz Zrinskoga) u tom se kontekstu kao ideologem može predmnijevati odvažnost, domoljublje, junaštvo, odanost, čast i dr., a pod *mađarstvo* (također vezano uz Zrinskoga), primjerice, okvir Monarhije, teritorijalna pripadnost, zajedništvo u obrani hrvatskih i ugarskih četa.

bitan hrvatski kršćanski identifikacijski ideologem («Leonida kršćanskoga doba», u reminiscenciji na Adelburgov *Proslav*).

No, neovisno i istodobno sa »životom« povijesne ličnosti Zrinskoga protječe i razvija se »život« opernoga lika, koji je – svojim opstojanjem na glazbenoj sceni (tijekom 143 godine, od nastanka opere 1876. godine do danas) – kao ideologem također bio otvoren mitologizaciji. Tako je povijesna tema, koja je postala mitom u poimanju jedinstva branitelja, kršćanske zajednice i žrtve za domovinu, preslikala takvo svoje značenje i u imagem²⁰ opernoga lika, kakav je orisan u Badalićevu libretu (junak s ljudskim osobinama), a ne kakav je bio predstavljen u libretima autorā koji su također bili posegnuli za tom temom pa i u samomu Körnerovu dramskom predlošku.²¹ Te je atribucije izrekao i Adelburg u svojem *Proslavu povijesnoj dramskoj glazbenoj fresci Zrinjski* desetak godina prije pojave Zajčeve opere u prije iznesenim navodima.

Mit i mitologija

Kao što u središnjemu dijelu svoje knjige *Književnost, mitologija, semiologija* obrazlaže Roland Barthes,²² mit je govor, sustav priopćavanja, poruka (grč. mythos = priča, riječ); ne može biti objekt, pojam ili ideja nego je način označavanja, odnosno forma. Mit je dakle određen načinom na koji priopćuje poruku, a ne time što je predmet poruke. Iz toga proizlazi da sve može postati mitom,²³ riječju, svaka društvena uporaba koja je dodana nekom objektu. Naime, unatoč tomu bavi li se prošlošću ili sadašnjošću, mitologija može biti samo povijesno utemeljena. Pripovjedač mitom objavljuje vlastitu istinu, a iz nezine se vizure upozorava na mitsku svijest koja sama »generira« takve iskaze pripovijedanja.²⁴ Dakako, iz tih se razmatranja zaključuje da sve može biti podlogom mitologijskoga govora – pisana, usmena, slikovna (slika, film, fotografija), odnosno (vizualna) scenska poruka. Govorimo li o operi iz vizualnog aspekta, a poglavito o operi *Nikola Šubić Zrinjski*, onda bi primjerice – prema poimanju da »čim (slika) nešto znači«, a nedvojbeno označava »nešto«²⁵ – i scena/slika iz opere (*tableau vivant* ili »živa slika« iz Finala što ju je skladatelj naslovio »Katastrofom«) i sama kao takva postala »tekstom«.

²⁰ Imagem se može protumačiti kao simbolička slika, predodžba, (za)mišljena i kao metafora.

²¹ U Körnerovoj je drami lik Zrinskoga okarakteriziran kao previše bljedunjav i sentimentaln, što je kritičare potaknulo da ga nazovu »introvertiranim junakom u kućnome ogrtaču« («held im Schlafrock»). Usp. H – I. [Heinrich HIRSCHL]: »Nikola Šubić Zrinjski« I., *Agramer Zeitung*, 51 (7. 11. 1876) 255, s. p. [2].

²² Usp. Roland BARTHES: *Mit danas*, u: *Književnost, mitologija, semiologija*, Beograd: Nolit, 1979, 229-279.

²³ *Ibid.*, 229.

²⁴ Usp. Milivoj SOLAR: *Roman i mit: Književnost – ideologija – mitologija*, Zagreb: August Cesarec, 1988, 74-75.

²⁵ Usp. R. BARTHES: *Mit danas*, 230.

Budući da je »govor« (u smislu: mit kao govor) nositelj značenja (verbalnoga, vizualnoga, poput fotografije, novinskih članaka, pa i predmeta), mitologija pripada području semiologije. Prema takvu bi tumačenju mitologija nadalje bila i dijelom semiologije kao formalne znanosti i ideologije kao povijesne znanosti, dotično ona zapravo proučava ideje-u-formi.²⁶ Ako je mit semiološki sustav koji teži prerasti u sustav činjenica,²⁷ onda i »predmet«, koji se poput slike/scene/vizualne poruke našao u mitu (kao sustavu poruka), dobiva ulogu označavanja te kao takav postaje završnim znakom (i smislom i formom). Kao što je razvidno iz sljedeće sheme, on biva ujedno početkom (znak »označujućega«) uvećanoga sustava koji »gradi« mit (dakle, mitskoga sustava). Pritom bitni semantički elementi priče zahtijevaju vrijeme, odnosno protjecanje vremena, koje je prisutno na razini »označenoga«.

Slijedom iznesenoga (prema modelu kako ga je predstavio Barthes), a na primjeru nekoga pojma (slike/predmeta) vezanog uz operu *Nikola Šubić Zrinski*, koji se ovdje uzima/ju kao uzorak, prožimanje jezika i mita mogli bismo predočiti na sljedeći način:²⁸

Jezik	1. forma (»označujuće«) Zrinski	2. smisao (»označeno«) povijesna osoba pripadnik hrvatske velikaške obitelji hrvatski rod Zrinskih bivši hrvatski ban vojskovođa u Sigetu 1566. branitelj Monarhije
Lingvistički sustav (Objekt)	3. »znak« gdje je prisutnost (2.) »označenoga« (smisao) kroz (1.) »označujuće« (forma) <i>hrabrost</i> <i>sebedarje/samožrtvovanje za domovinu nacionalna (Zajčeva) opera</i>	
Mit	3. »znak« = 1. »označujuće« (smisao i forma) <i>(Zrinski kao) hrabrost</i> <i>sebedarje/samožrtvovanje za domovinu nacionalna (Zajčeva) opera</i>	2. »označeno« <i>junački osjećaji</i> suprotstavljanje otomanskoj nadmoći tragičnost događaja u Sigetu
Mitski sustav metajezik = drugostupanjski jezik	3. »znak« – značenje (sam mit) hrvatstvo nacionalna svijest nacionalni identitet slavna hrvatska povijest zasada kršćanstva	

²⁶ *Ibid.*, 230.

²⁷ *Ibid.*, 252-253.

²⁸ Na ovom su mjestu navedeni primjeri ideologema (pojmovi i sintagme) koji se, dakako, mogu zamijeniti i nekim drugima. Usp. R. BARTHES: Mit danas, 235-250.

Prema Milivoju Solaru, žanrovsko određenje mita u teoriji književnosti, kao i u mitologiji, oslanja se na postojanje priče;²⁹ stoga je pripovijedanje (priča kao takva) elementarnije od zaključivanja. Naime, da bi se moglo govoriti o istini bez priče značilo bi raspolagati metajezikom koji se »nadredio« prirodnom jeziku i njegovoj neposrednoj funkciji koja se iskazuje u pripovijedanju.³⁰

U mitu je dakle ono »označujuće« (smisao) već sačinjeno od znakova jezika pa je 3. član mita značenje. Stoga mit označava i obznanjuje, a preko pojma (»označeno«) nova povijest prelazi u mit. Smisao mita upravo je u tomu da se ponovno vraća na formu (u ovom slučaju: *hrabrost, sebedarje/samožrtvovanje za domovinu*) koju će ispuniti; no, osiromašenjem smisla forma mu omogućuje novi život kojim će se onda forma mita održavati (»hraniti«). Budući da je mit zapravo određen naizmjeničnom igrom između smisla i forme,³¹ ponavljanje pojma (smisla) kroz različite forme pokazuje se u mitologiji bitnim. Riječju, »označeno« (pojam) može imati više »označujućih« te je on zapravo kvantitativno siromašniji od »označujućega« (forme); primjerice, neki pojam ili sintagma (*junački osjećaji; tragičnost događaja*) može se protegnuti preko velikoga prostora forme, odnosno takvi se pojmovi i/ili sintagme mogu označavati različitim formama/oblicima.

Štoviše, kvantitativno bogatstvo pojma/sintagmi (*junački osjećaji; suprotstavljanje otomanskoj nadmoći, tragičnost događaja u Sigetu*) znači kvalitativno siromaštvo forme (*Zrinski*), odnosno malen broj pojmova (*osjećaji, tragičnost*) znači kvantitativno bogatstvo forme (nudeći puno »označujućih«). Budući da smisao pokazuje formu, u ovom slučaju *Zrinski* (kao forma) postaje »označujuće« za neki pojam bogat poviješću. Prema citiranom autoru, mit je govor koji više određuje njegova intencija,³² odnosno mit je »ugrabljeni i vraćeni govor«.³³

Drugim riječima, ako je forma *Zrinski* određena intencijom (*samožrtvovanje za domovinu, suprotstavljanje otomanskoj nadmoći, junačka pogibelj*), a mitu je svojstvena motivirana forma, onda je mitsko značenje, primjerice *hrvatstvo* (a to može biti i štogod drugo), zapravo proizvoljno poput ideograma,³⁴ pa proizlazi da je mit ideografski sustav.

Analogijom možemo promotriti i drugi primjer.

²⁹ Usp. M. SOLAR: *Roman i mit*, 161.

³⁰ *Ibid.*, 82.

³¹ Usp. R. BARTHES: *Mit danas*, 235-250.

³² *Ibid.*, 244.

³³ *Ibid.*, 246.

³⁴ Ideogram – grafički znak ili slika koji označuje neki pojam neovisno o glasovnoj građi riječi, tj. o odnosu glasova i slova; znak za određenu riječ; grafički simbol koji je svima ili mnogima razumljiv. Usp. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Gra-J, 165.

Jezik	1. forma (»označujuće«) <i>Siget</i>	2. smisao (»označeno«) <i>grad na J-Z Mađarske tvrđava (grad u vojnoj opsadi) Sigetska kronika naselje u Zagrebu</i>
Lingvistički sustav (Objekt)	3. »znak« gdje je prisutnost (2.) »označenoga« (smisao) kroz (1.) »označujuće« (forma) <i>Zrinski obrana Monarhije hrabrost tragičnost događaja povijesni događaj slavna bitka junačka obrana</i>	
Mit	3. = 1. »označujuće« (smisao i forma) <i>Zrinski obrana Monarhije hrabrost tragičnost događaja povijesni događaj slavna bitka junačka obrana</i>	2. »označeno« <i>junački osjećaji samožrtvovanje za domovinu suprotstavljanje otomanskoj nadmoći</i>
Mitski sustav metajezik = drugo- stupanjski jezik	3. »znak« – značenje (sam mit) hrvatstvo nacionalna svijest slavna hrvatska povijest jedinstvo branitelja kršćanska zajednica obrana zasada civilizacije na kršćanskim načelima »predzide kršćanstva« povezanost s Bečkim dvorom	

Idealiziranju prošlosti (ideala koji se projiciraju u prošlost: veličanje vlastitosti, jedinstva i zajedništva ili želje za opstankom u zajedničkom životu, jer je na-prosto i prije – dakle u prošlosti – tomu bivalo tako!) nerijetko se pridodavala još i romantičarska potreba za stvaranjem (nove) mitologije. Ta se mitologizacija mogla uočiti u nacionalnim operama s narativnim strukturama; u njima je zamjetno postovjećivanje s vizijom svijeta koju one nude, sjećanjima na mitska vremena i ju-

načka razdoblja, baštinjene običaje i autoritete, kao što se javlja primjerice u *Zrinjskom*. Naglašena mogućnost spoznaje (tegotne) sadašnjosti u analogiji (pradavne, bremenite, ali slavne) prošlosti gotovo se sama po sebi nametala i u pojavi nacionalne (Zajčeve) opere.

Nerijetko su stoga i fragmenti pojedinih nacionalnih opera, čak i posve mali motivi (glazbene »čelije« ili jezgre) – kao što se potvrdilo na primjeru zbornoga odlomka/broja »U boj« u Zajčevoj operi – mogli simbolizirati ideju nacije kao nositelja kolektivnog pamćenja (baštine sjećanja), a onda vremenom i sami kao takvi podsjećati na kolektivni mit.

Naposljetku, primjerom može biti sintagma *U boj*, koja se pokazala dominantnom u tekstno-glazbenom tkivu opere.³⁵

Jezik	1. forma (»označujuće«)	2. smisao (»označeno«)
	<i>U boj</i>	poziv na juriš Zajčeva zborna skladba zborni broj / finale u operi NŠZ skandiranje skupinā (navijača)
Lingvistički sustav (Objekt)	3. »znak« gdje je prisutnost (2.) »označenoga« (smisao) kroz (1.) »označujuće« (forma) <i>spremnost na obranu (Monarhije)</i> <i>spremnost na otpor ugnjetaču</i> <i>skupni zov na napad/obranu (Zrinski)</i> <i>izvjesna tragičnost / izvjesna pobjeda</i> <i>ratnopoklički identifikator</i> <i>hrabrost</i> <i>asocijacija na bitku</i>	
Mit	3. = 1. »označujuće« (smisao i forma) <i>spremnost na obranu (Monarhije)</i> <i>spremnost na otpor ugnjetaču</i> <i>skupni zov na napad/obranu (Zrinski)</i> <i>izvjesna tragičnost / izvjesna pobjeda</i> <i>ratnopoklički identifikator</i> <i>hrabrost</i> <i>asocijacija na bitku</i>	2. »označeno« <i>zajedništvo (u Hrvata)</i> <i>slava nacije u boju</i> <i>»za dom« / »za domovinu«</i>

³⁵ Usp. R. PALIĆ-JELAVIĆ: Ideologemi u operi *Nikola Šubić Zrinjski* Ivana pl. Zajca, 65-82.

Mitski sustav	3. »znak« – značenje (sam mit)	
metajezik = drugostupanjski jezik	<i>hrvatstvo</i> <i>nacionalna svijest</i> <i>slavna hrvatska povijest</i> <i>jedinstvo branitelja (u Hrvata)</i> <i>očuvanje kršćanske zajednice (hrvatskoga naroda)</i> <i>veza s prošlim naraštajima</i> <i>očuvanje domovine (na kršćanskim načelima)</i> <i>domoljublje</i> <i>hrvatski (nacionalni) identifikacijski idiom</i>	

Hijerarhijski postavljen, izbor ovih ideologema (*Zrinski – Siget – U boj*) mogao bi oslikati njihovu učestalost u samom tkivu opere, pa tako i njihovu zamišljajnu i rezonirajuću i/ili odjekujuću poruku s jedne strane, ali i vrijednosnu i simboličku snagu u širem smislu s druge strane. Naime, poput opere *Nikola Šubić Zrinjski*, koja je dijelom općenarodnoga (općenacionalnoga) hrvatskog kanona, i oni su postali dijelom prepoznatljivih hrvatskih nacionalnih vrijednosti.

Neki među njima (primjerice *Siget*) našli su se u *Leksikonu hrvatskih tradicija*; riječ je o svojevrsnom rječniku tradicije, koji »uzima u obzir samo ona mjesta, događaje, likove i pojmove iz političke, društvene i kulturne povijesti Hrvata koji najčešće imaju funkciju simbola i koje pripadnici hrvatske kulturne zajednice naglašeno vrednuju (uglavnom pozitivno, premda ponekad i negativno) te koji ispunjavaju integrativnu, identifikacijsku i odredbenu funkciju unutar zajednice, ili, drukčije rečeno, predstavljaju one elemente tradicije koji sačinjavaju središnju narodnu tradiciju«. ³⁶

Naposljetku, budući da je u naravi mita pretvaranje smisla u formu, malošto bi se mitu moglo oduprijeti, a osobito ne jezik (kao lingvistički sustav) zbog apstraktnosti njegova »pojma«. ³⁷ Dakle, »mit je jezik koji ne želi umrijeti, on iznuđuje od smislova kojima se hrani«, ³⁸ a nađeni smisao u mitu unaprijed je izrečen kao konačna i neprikosnovena istina, bez uljepšavanja zbilje. ³⁹

Mitologizacija ideologema

Pojmovi koji dobivaju više značenja (ili nose »višak« značenja) poprimaju svojstva srodna mitskoj svijesti (mitologemi) koja pak uspostavlja svijet simbola. Štoviše, mitovi su uvjetovani ideološkom pozadinom i na stanovit su način univerzalni. ⁴⁰

³⁶ Usp. J. RAPACKA: *Leksikon hrvatskih tradicija*, 9.

³⁷ Usp. R. BARTHES: *Mit danas*, 252.

³⁸ *Ibid.*, 253.

³⁹ Usp. M. SOLAR: *Roman i mit*, 70.

⁴⁰ Usp. M. SOLAR: *Mit o avangardi i mit o dekadenciji*, Beograd: Nolit, 1985, 18.

Ideologija može rabiti mit, ali ne može postati mitom sve dok ostaje ideologija; dakle, mit se rabi kao sredstvo za izricanje i nečega drugoga, a ne samo neposredne izvjesnosti, ne bi li se oblikovala ideološka slika o nečemu. Budući da je jezik mita »jezik neposredne izvjesnosti«, on se kao takav neposredno usvaja; osim toga, on je objektivan i zbiljan (zbiljnost mita) jer govori »kako nešto jest, i tvrdi da to, što jest, tako ostaje i u vječnosti.«⁴¹

Na primjeru sage o Zrinskom, dakle na širem tematskom planu, značenje takvih osoba/pojaava/zbivanja u povijesti izazivalo je srodne mitske sustave/znakove; primjerice,

- sjećanje na Siget / sjećanje na tragediju / osnaživanje nacionalnoga identiteta
- snažna povezanost s Bečkim dvorom (kao suprotnost kasnijim događajima oko urote i smaknuća Zrinskoga i Frankapana, koji su se pobunili protiv Austro-Ugarske Monarhije)
- obrana te i takve Monarhije na Sigetu
- obrana zasada civilizacije utemeljene na kršćanskim načelima: shvaćanje vlastitoga prostora kao »predziđa kršćanstva«
- potreba jedinstva kršćanskoga svijeta u borbi protiv Osmanlija, često poput stereotipa.

U odnosu na neke druge književne vrste, primjerice roman, ep ili tragediju (vrsti na kojoj se inače temelji libreto Zajčeve opere, a i sam je Badalić knjižnoj verziji svojega libreta dao podnaslov »glazbena tragedija«), rabe razmjerno više mitske građe.⁴² Štoviše, u mitskome se sloju fabule mogu stvarati arhetipovi, odnosno svaki se motiv može prepoznati kao arhetip. Dakle, projicirani na drugo vrijeme (19. stoljeće) i/ili na drugi geopolitički kontekst etniciteta (etnitet) u ideološkoj i aksiološkoj jedinstvenosti, takvi se znakovi prepoznaju općenito kao:

- borba protiv kulturne i političke hegemonije (u Hrvata, Mađara, Flamanaca unutar Belgije)
- težnja za stvaranjem nove države (u drugih naroda, primjerice u Njemačkoj i Belgiji)
- izražavanje herojskih osjećaja u ratnim razdobljima (Napoleonovi ratovi, poslije Prvi svjetski rat).

Ako se ideologija u najširem poimanju određuje kao »sustav pojmova i stavova koji uvjetuju mišljenje i ponašanje, a koji ujedno prikrija vlastito izvorište u određenim interesima«,⁴³ a mitologija u najširem određenju kao »sustav predodžbi i priča«, tada mitologija nije drugo do »neki oblik ideologije, u načelu prvobitan ili naprosto primitivan«.⁴⁴

⁴¹ Usp. M. SOLAR: *Roman i mit*, 27.

⁴² *Ibid.*, 39.

⁴³ *Ibid.*, 10.

⁴⁴ *Ibid.*, 10.

* * *

Povijesne su predaje o Zrinskom sublimirane u jednome od izvora (drami Theodora Körnera) za kojim je Zajc kao skladatelj i glazbeni tumač libreta (putem opere) bio posegnuo. U stanovitoj se mjeri u njegovu djelu mitologiziralo značenje toga lika i zbivanje oko njega već tada (u vrijeme pojave djela), ali i poslije, odnosno mitologizirao se i *Zrinski* kao ideologem. Naime, svaka ideologizirana pojava, već stoga što uključuje neke vrijednosne orijentacije i uvjerenja, istodobno otvara mogućnost uključivanja mita u vlastiti okvir; štoviše, teži stvaranju novih mitova (kao što je zapisao kroničar »(...) sigetska katastrofa je svemu svietu, a navlaš Hrvatom poznata sgoda«⁴⁵). To objašnjava okvirno određenje mita kao »svete priče« ili »priče o porijeklu nečega«.⁴⁶ Stoga se »mitski« život junaka (Zrinskoga, pa tako i Zrinjskoga / lika u operi) postavlja kao uzor i/ili uzorak po kojemu bi valjalo živjeti ako se teži skladu s istinom, a takva određena priča o određenom čovjeku i određenom životu (primjerice Zrinskoga) nosi karakter »svetosti«⁴⁷ i shvaća se kao »smislena sudbina«.⁴⁸ Izravno pozivanje na svetost očitivalo se i u oblicima tradicijske formule epskoga pripovijedanja (u Badalićevu libretu): *ljubav sveta, božanski žar, sveti mir, sveti boj ili zavjet sveti*. Budući da su mitovi »sveti« (u smislu zbiljnosti mita i jer nude zbiljsko u zbilji), i priča o Zrinskom dobila je status »svetosti« (status koji mit čini pravim mitom), među inim i zbog javnoga priznanja njezine velike tradicionalne vrijednosti (nacionalnopovijesne teme) i zbog priznanja iznimnoga »pučkoga« prijama,⁴⁹ dakle recepcije i percepcije događaja/glazbenog djela u javnosti/publike.⁵⁰

Postavši vremenom još i više ključnim nositeljem nacionalne povijesti (iz koje su se postupno iskristalizirali elementi nacionalne mitologije), u Zrinskome se (i kao liku u operi i kao povijesnoj osobi) – zbog osobita dometa recepcije vlastita mita – utjelovio višeznačni mit o otporu, hrabrosti i identitetu. Zrinski se pokazao osobito podobnim za nacionalni ideal jer je u svojoj odlučnosti sklon svjesnoj žrtvi i nositelj je vrlina kreposti. No, neovisno o istovjetnoj ili različitoj razini državno-političke i društvene ne/samostalnosti u pojedinim državama, poput Hrvatske, Poljske i Češke, odnosno u monarhijama poput Francuske ili pak geopolitički novostvorenim zemljama poput Njemačke i Italije, u mnogim su se nacijama 19. stoljeća mitovi konstruirali na slične načine, riječju, među njima je – mitovima u cjelini i/ili u njihovoj recepciji – bilo srodnih točaka. Naime, svaka se priča u mitu (ili

⁴⁵ [August ŠENOJA]: Listak. [Narodno kazalište], *Vienac*, 8 (11. 11. 1876) 46, 755.

⁴⁶ Usp. M. SOLAR: *Roman i mit*, 45.

⁴⁷ *Ibid.*, 69.

⁴⁸ *Ibid.*, 88.

⁴⁹ *Ibid.*, 85.

⁵⁰ O prijama »od općinstva koje je dupkom napunilo kazalište« i o skladatelju kao »predmetu najvećih ovacija« usp. H – I. [Heinrich HIRSCHL]: (– Oper), *Agramer Zeitung*, 51 (6. 11. 1876) 254, s. p. [3].; H – I. [Heinrich HIRSCHL]: »Nikola Šubić Zrinski« I., *Agramer Zeitung*, 51 (7. 11. 1876) 255, s. p. [1-2].; [August ŠENOJA]: Listak. [Narodno kazalište], *Vienac*, 8 (23. 12. 1876) 52, 859-860.

mit u cjelini) odnosi i na druge priče u ostalim mitovima, jer su oni kao takvi snažno povezani i jer se njihova veza dosljedno odnosi na mitologiju u cjelini. Štoviše, u nekim je slučajevima bilo irelevantno njihovo porijeklo, jer su se takvi mitovi (u osjećanju određene situacije i stanja) mogli prepoznati u vlastitim prilikama, pa su tako i dobro korespondirali s mnogim sličnima (»tuđima«) po načelu solidarnosti. Dakako, predmnijevalo bi se i to da se »mitovi (...) otvoreno ili prešutno dijele na dvije bitno različite skupine: jedno su 'naši' a drugo su 'tuđi' mitovi.« Pritom su za sve nas »'naši' mitovi veoma ozbiljni«, dok su »mitovi priče i ništa drugo jedino i isključivo kada su shvaćeni kao 'tuđi' mitovi.«⁵¹

Na ovom se mjestu ponovno osvrćemo na Adelburgeve misli o Zrinskom kao *osloboditelju svijetova, Leonidi kršćanskoga doba, svetome imenu, naposljetku kao besmrtniku*; sve te sintagme naime potkrepljuju vezu s mitom (mitskom svijesti), odnosno s ozbiljnošću mita i neprijepornom istinom koja se njime *eo ipso* podrazumijeva (doduše, s posve drugoga stajališta, iz drugih vizura, ali za svaku od njih riječ je uvijek o »našem«, a ne »tuđem« mitu). Tako se već iz autorova pera (ne samo u Adelburga, eksplicite u njegovu *Proslovu*, nego i u Badalićevu libretu), a prije mogućnosti šire recepcije u javnosti, dade nazrijeti osobitost načina na koji se nešto priopćuje; riječ je o »objektivnosti i zbiljnosti« (mita) te o tomu – kao što se već prije istaknulo – »kako nešto jest, i tvrdi da to, što jest, tako ostaje i u vječnosti.«⁵²

Kad je riječ o Badalićevu pristupu Körnerovu tekstu te o njegovoj želji za stvaranjem kvalitetnoga književnoga djela, valja istaknuti da je možda u ambiciji stvaranja neke nove forme autor svoj libreto »vidio kao nešto posve drugačije od tadašnjih dramskih djela, ali i kao nešto posve drugačije od libretističkih tekstova kakve smo do tada imali«; s druge strane, zacijelo je (u tom poslu neiskusani i mlad) mogao imati osobit obzir i prema libretističkom poslu kao takvom, ali i prema temi sigetske opsade.⁵³ Štoviše, očito je i sam bio svjestan slojevitosti i zbiljnosti takve »priče« (mita) te je takvoj temi namijenio pozornost i podao joj valjani status (neprikosnovene istine koja obvezuje).

Način na koji je šira kulturna javnost (i nositelji društvene zajednice u cjelini) doista prihvaćala i vlastitom recepcijom nastavljala oblikovati nacionalne mitove može se promišljati na temelju sačuvanih/zapisanih tragova; kad je riječ o kazališnim, poglavito glazbeno-scenskim djelima, ostaju tek zapisi kritike (komentari, najave i osvrti). U njima se zrcali i stajalište publike (»'Zrinjski' popularan po samom predmetu i vještom sastavu postaje opera popularna«⁵⁴); ono je dakako

⁵¹ Usp. M. SOLAR: *Roman i mit*, 33.

⁵² *Ibid.*, 27.

⁵³ Usp. Pavao PAVLIČIĆ: Stih i strofa u libretu Nikole Šubića Zrinjskog, u: *Dani Hvarskog kazališta: Hrvatska književnost od preporoda do Šenoina doba*, ur. Nikola Batušić i dr., Split: Književni krug, 1999, 199-200.

⁵⁴ Usp. [August ŠENOJA]: Listak. [Narodno kazalište], *Vienac*, 8 (18. 11. 1876) 47, 771.

uglavnom nevidljivo, a gdje kad se diskretno nazire glasom baštinjene predaje i/ili perom kroničara/kritičara/zapisivača.⁵⁵

U svojoj raspravi o etnogenezi hrvatskoga naroda, Radoslav Katičić istaknuo je da je »težnja za isticanjem podrijetla, plemenitoga, starog i zanimljivoga, u ljudskom (...) biću duboko ukorijenjena, pa se oko podrijetla, i rodova i naroda, mitovi vijū kao povijuše«. ⁵⁶ Mitovi se isprepliću i oko povijesno utemeljenih istina, koje se međutim u »smjesi znanstvenoga i mitskoga mišljenja« ne mogu posvema sačuvati od raznih idejnih opredjeljenja. Mit je podložan povijesti i s obzirom na »formu« i s obzirom na »pojam« koji je po prirodi povijest. No, budući da je depolitizirani govor, on je i najpogodnije oruđe ideologijskoga izvrtnja.⁵⁷

Spomenimo neke primjere.

Kad Eva (III. čin, 8. slika, br. 30: Dvopjev Eve i Zrinjskoga) odlučuje

*»Kad plane grad, na bedemu ću stajat
Kad plane grad, u prah ću baklju bacit«,*

tada se navedeni iskaz može promatrati u simbolici (kojom ideologemi i mit/ mitska svijest oblikuju identitet): hrvatske žene i majke čuvarice su ognjišta i obitelji, one su na braniku domovine; odgajateljice su hrabrih branitelja, majke su koje oplakuju svoje muževe, sinove, kćeri, noseći s ponosom i ljubavlju križ gubitka najmilijih, ostajući vjerne i odane svojim muževima. Takvo što eksplicite i odlučno najavljuje Eva

(I. čin, 3. slika, br. 11):

*»Nikad! Nikad! Nikad! Pa bilo što mu drago, ja ostajem uz muža svog!
Gdje njemu grob i meni tu nek bude!«*

Nadalje (III. čin, 8. slika, br. 30: Dvopjev Eve i Zrinjskoga), u stihovima

»Nadođe čas da kano Hrvat tvorim održim rodu sveti zavjet svoj!«

⁵⁵ Usp. [H – I. → Heinrich HIRSCHL]: Nikola Šubić Zrinski, *Agramer Zeitung*, 51 (3. 11. 1876) 252, s. p. [2-3]; H – I. [Heinrich HIRSCHL]: »Nikola Šubić Zrinski« I., *Agramer Zeitung*, 51 (7. 11. 1876) 255, s. p. [1-2]; H – I. [Heinrich HIRSCHL]: »Nikola Šubić Zrinski« II., *Agramer Zeitung*, 51 (8. 11. 1876) 256, s. p. [1-2]; –a.: Nikola Šubić-Zrinjski, I., *Obzor*, 6 (6. 11. 1876) 254, s. p. [4.]; –a.: Nikola Šubić-Zrinjski, II., *Obzor*, 6 (9. 11. 1876) 257, s. p. [3.]; – V –.: Nikola Šubić-Zrinjski, *Narodne novine*, 42 (17. 11. 1876) 264, s. p. [2.]; – V –.: Nikola Šubić-Zrinjski, *Narodne novine*, 42 (18. 11. 1876) 265, s. p. [1-2.]; [August ŠENOJA]: Listak. [Najava: »Za Zajčevu operu Nikola Zrinjski čine se priprave u velike«,] *Vienac*, 8 (4. 11. 1876) 45, 738-740. (739.); [August ŠENOJA]: Listak. [Narodno kazalište], *Vienac*, 8 (11. 11. 1876) 46, 754-756. (754-755); [August ŠENOJA]: Listak. [Narodno kazalište], *Vienac*, 8 (18. 11. 1876) 47, 771-772.; [August ŠENOJA]: Listak. [Narodno kazalište], *Vienac*, 8 (23. 12. 1876) 52, 859-860.

⁵⁶ Usp. R. KATIČIĆ: *Na kroatističkim raskrižjima*, 7-8.

⁵⁷ Usp. R. BARTHES: *Mit danas*, 262.

iščitava se simbolika: Hrvat kao častan čovjek drži do riječi, istinoljubiv je, neprijetvoran, nije izdajica i prevrtljivac, nepotkupljiv je, žrtva je najmilijih za spas domovine.

U drugom se primjeru (I. čin, 3. slika, br. 12: Zakletva Zrinjskoga) apostrofirati stih »*Tako meni/nama Boga velikoga*«, što je pozivanje na svetinje: Boga i vlastite časne pretke (»*Braniti ću Siget svojom krolju*«). Tomu bi se u općoj predodžbi još moglo dodati: »u Hrvata« ili »hrvatske svetinje«. Kad je o toj ariji Zrinjskoga riječ, tekst kojim progovara Zrinjski je neupitan, neprikosnoven i »svet« u svojoj ozbiljnosti i istini te kao takav poprima mitske znakove. Poveznica s mitom mu je i veza s prošlim vremenima, veza s epskim pjesmama (s vremenima koja su oduvijek, kao što su to i vremenite pjesme) u uporabi folklornih idioma, dakle deseteračkoga stiha »*Tako meni Boga velikoga*« kao primjera stalne formule preuzete iz epskih pjesama.

Sve to i drugo plemenito stoji nasuprot mitovima što se javljaju o drugima (također) u »našim« vlastitim mitovima; u drugih se (»tuđih«), prepoznaju suprotne kvalifikacije (laž, prijevara, prijetvornost, nedosljednost, neodržana riječ).

Naposljetku, oblikovanjem kolektivnih osjećaja i predodžbi dolazilo je do postovječivanja s drugim simbolima (pojavama), pa se moglo ustanoviti da su narodne pjesme o tamnovanju Zrinskoga, koje su se u prvo vrijeme »pjevale o Kraljeviću Marku, (...) tek (...) kasnije bile prenesene na Zrinovića«.⁵⁸

Nagovještaj mita u operi Nikola Šubić Zrinjski ili navještaj »mita o slavi«

Da se u kazivanju priče javlja paralelna priča (»priča u priči« ili »mit u mitu«) i tako zapravo začinje i najavljuje mit (kao što je u prethodnim retcima definiran: unaprijed određen, neposredno izvjestan i trajan), govori intencija autora različitih razdoblja: autora/pripovjedača povijesne priče (predaje),⁵⁹ tekstopisca dramskoga teksta (Körnera),⁶⁰ naposljetku libretista (Badalića),⁶¹ koji je iz njega koncipirao libreto za Zajčevu operu, a koji su svi redom progovorili likom Eve odnosno Eve i Zrinjskoga.

Naime, kad u Dvopjevu Eve i Zrinjskoga (III. čin, 8. slika, br. 30: Dvorište u gradu Sigetu) nastupa Eva riječima/pjevom:

»(...) *ne krati slave nama! Ta šta je život bez tebe?*
Od usta će do usta letit junaštva tvoje dike!
Uz tebe će se mene sjetit i kćeri Zrinskog, Zrinskog Nike«

⁵⁸ Usp. Đ. NOVALIĆ: *Mađarska i hrvatska »Zrinijada«*, 24.

⁵⁹ Ferenc ČRNKO: *Podsjeđanje i osvojenje Sigeta* (Povijest Sigeta grada), 1566.; Samuel BUDINA: *Historia Sigethi*, Beč 1568. (prijevod na latinski jezik).

⁶⁰ Karl Theodor KÖRNER: *Zriny: ein Treuenspiel*, hrsg. von George Carel, Bielefeld und Leipzig: Verlag von Velhagen & Klasing, 1902. (102 str.); Leipzig: Turm Verlag, 1908. (107 str.).

⁶¹ Usp. Hugo Badalić: *Nikola Šubić Zrinjski: Glasbena tragedija u 3 čina (8 slika)*, s. n. (u Zagrebu C. Albrecht), Zagreb 1876. (Badalićev libreto tiskan je nekoliko puta: 1876, 1885, 1901, 1913, 1967. /s izmjenama/, 1976. i 1993. /pretisak izdanja iz 1901/).

ili, kad Eva odlučuje:

*»Kad plane grad, u prah ću baklju bacit,
poletit u visine!«,*

odnosno kad najprije Zrinjski, a potom i Eva s njime, ostavljaju poruku i pozdrav prije skoroga uminuća:

*»Na krilih slave letimo pred vječne pravde sud
Božanskim žarom njetimo hrvatsku vjernu grud!«*

pokazuje se posve nedvosmisleno svijest stvarnih povijesnih osoba, koju autor osvještava pojavom i djelovanjem opernoga lika / opernih likova, o tomu da će njezino/njihovo pozicioniranje u budućnosti biti upravo takvim kakvim se nagovještava iskazom autora, odnosno kakvim ga nagovještavaju oni sami (junaci).

No i drugim svojim junacima suputnicima/supatnicima, primjerice Juraniću kao nesuđenomu budućemu zetu, Zrinjski (I. čin, 2. slika, br. 9: Šesteropjev Jelene, Eve, Juranića, Paprutovića, Zrinjskoga i Alapića sa zborom), dajući mu ruku svoje kćeri, nagovještava slavu; štoviše, on mu je na stanovit način jamči:

*»Svoj blagoslov ću tebi dat i kćerku svoju s njime
kad sretno mine ovaj rat i slavno stečeš ime«*

Riječju, svijest »mitskih« junaka (Zrinskoga napose) o vlastitu ulasku u mit – modelom samoprikazivanja ili progovorom o slavi – učvrstila je njegov/njihov mitski život (život u priči, priču samu). Kao junak drame Zrinjski je posve svjestan budućega ishoda kojim se ta buduća priča počinje uobličavati u (vječnu) sadašnjost,⁶² događaja koji je oblikovao njegovu/njihovu sudbinu. Ako je tomu tako, vrijeme u kojem se nastavljaju kretati (ti) junaci mita »uopće nije vrijeme, ono je vječnost«. ⁶³ Budući da mit ujedinjuje sve vremenske dimenzije u »vječnu sadašnjost«, i mitsko je vrijeme (u percepciji zamišljene temporalnosti) zaustavljeno kao »vječna sadašnjost« (pretvoreno u vječno prisustvo ili vječni povratak), ono je »cjelina događaja zajedno sa samim vremenom«; ono je, dakle, »vremenito« jer ima zbiljski početak i zbiljski završetak i jer je unaprijed zahvaćeno kao priča koja u cjelini obuhvaća čitav život i čitav svijet.⁶⁴ Stoga u uvodnome dijelu ovoga teksta navedena misao da su legendarni znakovim koji su obilježili život Zrinskoga i njegov daljnji »život« nadišli vremenske i kontekstne prostore u skladu je s bezvremenošću priče (i mita kao priče). Dakle, tekstni dio opere eksplicite svjedoči o

⁶² Usp. Ivan ČOLOVIĆ: *Za njima smo išli pjevajući. Junaci devedesetih*, Zagreb: Naklada Pelago, 2011, 45.

⁶³ M. SOLAR: *Roman i mit*, 77.

⁶⁴ *Ibid.*, 90-91, 106.

najavi »mita o slavi« spomenutih povijesnih osoba, ali istodobno otvara mogućnost mitologizacije i ostalih eksponiranih ideologema.

Mitologizacija ideologema što su poslužili kao primjer u funkciji je kreiranja hrvatskoga nacionalnoga identiteta. Kao takav, »identitet uvijek označava nešto što je *idem*, jedno, isto ili barem jednako, a *istost* se prepoznaje samo onda kad se prepoznaje što je različitost, odnosno, ne možemo prepoznati svoj identitet ako se ne susretnemo s drugima«. ⁶⁵ Drugim riječima, »dio naših predodžbi o sebi izveden je iz načina kako nas drugi (pripadnici drugih skupina) vide, određuju i prema nama se ponašaju«. ⁶⁶

Zajčeva opera, (za)mišljena kao djelo iznimnoga značenja i poruke, a kao poruka sublimirana jezikom/tekstom i glazbenim »jezikom«, imala je (i ima) i društvenu ulogu. Oslanjajući se na određen društveno-povijesni kontekst komunikacije, ona postaje okvirom u kojem su se mogli oblikovati, prepoznavati i pobuđivati ekspresivni, imaginacijski i rezonirajući/odjekujući iskazi/poruke. Paradigmatičan primjer takva (rezonirajućeg) iskaza, koji je duboko urastao u svijest javnosti, dade se predočiti u Finalu Zajčeve opere (*U boj!*), kao i u završnoj orkestralnoj »živio slici« (*tableau vivant*), scenskome prizoru bez riječi i pokreta (*Apoteoza/Katastrofa*). Naime, kao što se napomenulo, i sam ideologem *U boj*, odnosno istoimeni signifikantni zbarski finale, koji se poima »zvučecom metaforom« ili »zvukovnom simboličkom tvorevinom«, može se usporediti s mitom, zato što i on, poput mita, u društvu/sredini koje ga generira i prima poprima svojstva srodna mitskoj svijesti, noseći »višak« značenja.

* * *

Ulazak u slavu samoga skladatelja posvjedočile su i mnoge pjesme spjevane njemu u čast, ne samo u prigodničarskim i obljetničkim svečanostima nego i u povodu premijera njegovih opera. Takva je bila i pjesma *Kad na zraki glasa sveta* u prigodi praižvedbe *Mislava*, ⁶⁷ u kojoj se autora smješta u bezvremenost/atemporalnost svetosti (davnih »davnina«) u zamišljenoj prostornosti/astralnosti (»mile postojbine«), a po kojima se objavljuje (»radostno ti pjesma javlja«) neprikosnovenost i »svetost« istine i zbiljnost mita (»preživiti ćeš život taj«).

Nadalje, i u pjesmi *Doletile Hrvatice vile* Josipa Eugena Tomića, ⁶⁸ nastaloj ubrzo nakon premijere *Zrinjskoga*, skladatelja se također dovodi u vezu s mitskim vremenom koje je oduvijek, na tragu znakovitih romantičarskih narativa o podrijetlu i

⁶⁵ Usp. Andrija TUNJIĆ: [Intervju s Josipom Bratulićem]. *Kultura je dio politike*, *Vijenac*, 17 (26. 3. 2009) 393, 4.

⁶⁶ Usp. Teun A. van DIJK: *Ideologija: multidisciplinarni pristup* (prev. Živan Filipi), Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006, 161.

⁶⁷ Usp. Listak. Na čast Ivana Zajca, *Vienac*, 2 (10. 12. 1870) 50, 799.

⁶⁸ Usp. Listak. [Prijam Ivana Zajca], *Vienac*, 8 (16. 12. 1876) 51, 843.

vilama («Hrvatice vile»)⁶⁹ te ilirskih toposa o nacionalnoj karakterologiji⁷⁰ («duše plemenite»), nacionalnim herojima («veličaj nam naroda junake») i nacionalnoj geografiji («Zagreba našeg bijelog grada»); štoviše, i sama pjesma (uporabom folklornog idioma deseteračkoga stiha i formulativnih oblika, primjerice, *bijeli grad, duša plemenita, duh hrvatski, pjesni uznosite*) naglašava svoju vremenitost, u zamišljaju vječnoga prostora »nebeskoga svoda« («ime tvoje gor' u zviezdu kuje«).

U prigodi kasnijih Zajčevih jubileja nastale su još neke pjesme. Među njima je i pjesma Augusta Harambašića posvećena Ivanu pl. Zajcu,⁷¹ s uobičajenim narativima o geografsko-prostornoj nacionalnoj identifikaciji («naša Rieka«, »carski Beč«, »priestolni Zagreb-grad«; »Hrvatskoj nam otačbini«) te s tragovima mitološkoga u pojavi vila («glasbotvorka viela biela«; »hramu vilinskome«), čije pak pjevanje osnažuje karakterne crte («smiona») junaka («Iz svog groba 'Zrinski' usta«), čuvajući folklorno-patriotsko načelo u »našim pjesmama i popievkama« («Hrvatska nam divna mati«).

Dakako, slične bi se atribucije mogle pripisati i drugim dvjema pjesmama posvećenima Zajcu, jedne iz pera Božidara Kukuljevića Sakcinskoga,⁷² a druge iz pera Zajčeve učenice Anke Tkalčić.⁷³ Naposljetku, nagovještaj ulaska u (mitsku) slavu i autora teksta spomenutoga zbornskog finala posvjedočili su stihovi (četvrte od 11 strofa) pjesme koju je 26. srpnja 1905. godine pod nazivom *Dru. Franji Markoviću* spjevao Božidar Kukuljević Sakcinski (veleposjednik i pisac iz Ivanca kod Varaždina).⁷⁴

Umjesto zaključka

Među mnogim junacima u bogatoj junačkotragičnoj hrvatskoj prošlosti lik Nikole Šubića Zrinskog mogao je zacijelo postati eksplicitnijim nositeljem najdubljih značenja mita, pokazujući (buntom) težnju za slobodom kao težnju nečemu svetom, a bezrezervnim prihvaćanjem religijske i političke kulturološke slike zapadnoga svijeta (onoga doba), pokoravanjem pravilima nositelja državotvornosti i svjetotvorno-

⁶⁹ Govoreći o romantičarskom narativu o vilama, spomenimo da se u Zajčevoj operi – kao što je poznato – eksplicitno hrvatski glazbeni idiomu vezuju uz navode dvaju napjeva: »Čuk sedi« (*Uspavanka Jelene: Cvate ruža rumena*) i »Svraka ima dugi rep« iz okolice Zagreba/Samobora (*Jelenin san: pjev vila »Ljubio je goluban«*).

⁷⁰ »Karakterologija, grana psihologije koja proučava ljudske tipove, karakter, temperament; istražuje način doživljavanja i reagiranja pojedinih bića te formiranje njegovih karaktera koje rezultira iz uzajamnog djelovanja prirodnih faktora i utjecaja okoline (...).« Usp. proleksis.lzmk.hr//30076; <https://www.hrleksikon.info/definicija/karakterologija.html>, pristup 6. ožujka 2019.

⁷¹ Usp. Ivanu pl. Zajcu (Proslav u slavu dvadesetpetgodišnjice), *Prosvjeta*, 3 (1. 3. 1895) 5, 154.

⁷² Usp. Ivanu pl. Zajcu. Spjevao Božidar Kukuljević Sakcinski, *Vienac*, 27 (27. 4. 1895) 17, 260.

⁷³ Usp. Ivanu pl. Zajcu (Prigodom jubileja 1912. posvećuje harna učenica Anka Tkalčić); nalazište rukopisa: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK Rara 7380; br. 37).

⁷⁴ Dru. Franji Markoviću 26. VII. 1905. Spjevao Božidar Kukuljević Sakcinski, *Prosvjeta*, 13 (1905) 16, 511.

sti (prihvaćenih u hijerarhiji vlasti), suprotstavljanjem prema nametanju pravila i normi od strane stranaca/tuđina i/ili uzurpatora/napadača, postati paradigmatičnim primjerom i nositeljem bitnih faktora za uspješnu mitologizaciju.

Svi su ti aspekti imali znatne utjecaje na uzdizanje vlastita identiteta, a usto su bili i snažnom potporom u svim tegobnim, periodički nadolazećim previranjima u hrvatskoj političkoj i kulturnoj povijesti do u novije vrijeme, u kojemu se sve spomenuto uvijek iznova aktualiziralo. Moglo bi se reći da su ta bitna obilježja postala svezvremenskom, konotativnom poveznicom sa svim tragičnim, oplemenjenim i ponosom obilježenim junačkim pothvatima. Upravo stoga jer je postao sinonimom skupnoga identiteta, »koji kao takvi mogu biti više ili manje apstraktni i oslobođeni konteksta, na isti način kao sve društvene predodžbe«,⁷⁵ u Zrinskome se mogao nazrijeti ideologijski uzorak za svjedočenje hrabrosti, odanosti domovini, prava i pravde za hrvatski narod, a izdignuvši se iz kontinuiteta onodobne stvarnosti, povijesni je Zrinski »prešao« u izvanpovijesno vrijeme.

Kao što promišlja Čolović,⁷⁶ opstanak naroda jest u smjenjivanju dvaju vremena – vremena smrti i vremena uskrsnuća, a odlazak u »svetost« mitske vječnosti bio je u Zrinskoga nagoviješten svetošću kojom svaka zakletva u časnih ljudi znači: svetost »svetoga boja« (njegovim pozivom »U sveti hajd' mo boj!«) i svijest o obnovi života vlastita etnosa vlastitom smrću (u završnoj slici, Finalu *U boj*, replikom Zrinskoga: »Za domovinu mrijeti kolika slast!«). Riječju, »oplodnjom« rodne zemlje krvlju,⁷⁷ odnosno »magijskom, žrtvenom fertilizacijom putem krvi prolivene u ratu za životni prostor«,⁷⁸ ostvaruje se mitsko obnavljanje etnosa. Štoviše, u istoj je *Zakletvi Zrinjskoga* (I. čin, 3. slika, br. 12), nakon početnoga stiha zakletve »Tako meni/nama Boga velikoga«, uslijedilo obećanje dano samome Bogu (»Braniti ću Siget svojom krvlju«), kojim se nagovijestila »žrtvena fertilizacija putem krvi«.

Naposljetku, mitološku je funkciju znakovitu za legendarne pretke i mitske junake Zrinski zadobio svojom nužnom i dragovoljnom smrću; njezino svjesno prihvaćanje kao najveće žrtve (ali s pogledom upućenim prema vlastitoj ostavštini za budućnost riječima: »ne ću ja da mi na dicu netko prstom pokazuje«) postalo je istodobno krajnja i ishodišna točka u obrani života, stvarne osobe i (opernoga) lika.

LITERATURA:

*** Listak. Na čast Ivana Zajca, *Vienac*, 2 (10. 12. 1870) 50, 799.

*** Listak. [Prijam Ivana Zajca], *Vienac*, 8 (16. 12. 1876) 51, 843.

*** Ivanu pl. Zajcu (Proslav u slavu dvadesetpetogodišnjice), *Prosvjeta*, 3 (1. 3. 1895) 5, 154.

⁷⁵ Usp. T. A. van DIJK: *Ideologija: multidisciplinarni pristup*, 161.

⁷⁶ I. ČOLOVIĆ: *Za njima smo išli pjevajući*, 99.

⁷⁷ Primjerice, javlja se asocijacija na stih: »što se krvlju brani ne pušta se lako!« u domoljubnoj popijevki »Od stoljeća sedmog« Dražena Žanka.

⁷⁸ I. ČOLOVIĆ: *Za njima smo išli pjevajući*, 98.

- *** Ivanu pl. Zajcu. Spjevao Božidar Kukuljević Sakcinski, *Vienac*, 27 (27. 4. 1895) 17, 260.
- *** Dru. Franji Markoviću 26. VII. 1905. Spjevao Božidar Kukuljević Sakcinski, *Prosvjeta*, 13 (1905) 16, 511.
- a.: Nikola Šubić-Zrinjski, I., *Obzor*, 6 (6. 11. 1876) 254, s. p. [4].
- a.: Nikola Šubić-Zrinjski, II., *Obzor*, 6 (9. 11. 1876) 257, s. p. [3].
- ADELBURG, August: Proslov povijesnoj dramskoj glazbenoj fresci Zrinjski, prevela Xénia Detoni, *Kolo*, 8 (1998) 4, 576-585.
- BADALIĆ, Hugo: *Nikola Šubić Zrinjski : Glasbena tragedija u 3 čina (8 slika)*, s. n. (u Zagrebu C. Albrecht), Zagreb 1876.
- BAKIJA, Katja: Knez Nikola Zrinjski – junačka drama u pet činova Matije Bana, u: Stjepan Blažetin (ur.): *Zbornik radova s XIII. Međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa održanog u Pečuhu, Mađarska, 21.-22. 10. 2016.*, Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2017, 77-85.
- BARTHES, Roland: Mit danas, u: *Književnost, mitologija, semiologija*, Beograd: Nolit, 1979, 229-279.
- BATUŠIĆ, Nikola: Dramatičar Josip ban Jelačić, *Dani hrvatskog kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 24 (travanj 1998) 1, 303-315.
- BEŽEN, Ante: Nikola Zrinjski u pjesmi Josipa Jelačića, u: Stjepan Blažetin (ur.): *Zbornik radova s XIII. Međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa održanog u Pečuhu, Mađarska, 21.-22. 10. 2016.*, Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2017, 146-155.
- BLAŽETIN, Stjepan (ur.): *Zbornik radova s XIII. Međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa održanog u Pečuhu, Mađarska, 21.-22. 10. 2016.*, Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2017.
- BRATULIĆ, Josip – LONČAREVIĆ, Vladimir – PETRAČ, Božidar (prir.): *Nikola Šubić Zrinjski u hrvatskom stihu*, Zagreb: Hrvatsko društvo književnika, 2016.
- BUDINA, Samuel: *Historia Sigethi*, Beč 1568.
- ČOLOVIĆ, Ivan: *Za njima smo išli pjevajući. Junaci devedesetih*, Zagreb: Naklada Pelago, 2011.
- ČRNKO, Ferenc: *Podsjeđanje i osvojenje Sigeta (Povijest Sigeta grada)*, 1566.; [pretisak], Zagreb: Liber-Mladost, 1971.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan: Modeli i ideologemi, *Encyclopaedia moderna*, 14 (1993) 4(44), 346-348.
- DIJK, Teun A. van: *Ideologija: multidisciplinarni pristup* (prev. Živan Filippi), Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006.
- H – I. [Heinrich HIRSCHL]: Nikola Šubić Zrinjski, *Agramer Zeitung*, 51 (3. 11. 1876) 252, s. p. [2-3].
- H – I. [Heinrich HIRSCHL]: (– Oper), *Agramer Zeitung*, 51 (6. 11. 1876) 254, s. p. [3].
- H – I. [Heinrich HIRSCHL]: »Nikola Šubić Zrinjski« I., *Agramer Zeitung*, 51 (7. 11. 1876) 255, s. p. [1-2].
- H – I. [Heinrich HIRSCHL]: »Nikola Šubić Zrinjski« II., *Agramer Zeitung*, 51 (8. 11. 1876) 256, s. p. [1-2].
- HEKA, Ladislav: Uloga i značenje obitelji Zrinjski u državnopravnoj povijesti Hrvatske i Mađarske, u: Stjepan Blažetin (ur.): *Zbornik radova s XIII. Međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa održanog u Pečuhu, Mađarska, 21.-22. 10. 2016.*, Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2017, 11-26.

- Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Doh-Gra, Zagreb: EPH – Novi liber, 2002, 2004, 177-178.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Gra-J, Zagreb: EPH – Novi liber, 2002, 2004, 165.
- JEMBRIH, Alojz: *O Vramčevoj kronici*, Varaždin: HAZU, Zavod za znanstveni rad, 1992.
- KATALINIĆ, Vjera: Još jedan Zrinski prema Theodoru Körneru, *Arti musices*, 31 (2000) 1-2, 217-224.
- KATALINIĆ, Vjera: Četiri Zrinska, u: Branko Hećimović (prir.): *Krležini dani u Osijeku 2000.*, Zagreb – Osijek: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU – Odsjek za povijest hrvatskog kazališta – HNK u Osijeku – Pedagoški fakultet u Osijeku, 2001, 118-124.
- KATALINIĆ, Vjera: Nikola Zrinyi (1508-66) as a National Hero in 19th-Century Opera Between Vienna, Berlin, Budapest and Zagreb, *Musica e storia*, 12 (2004) 3, 611-630.
- KATIČIĆ, Radoslav: *Uz početke hrvatskih početaka. Filološke studije o našem najranijem srednjovjekovlju*, Split: Književni krug, Biblioteka znanstvenih djela 70, 1993.
- KATIČIĆ, Radoslav: *Na kroatističkim raskrižjima*, Zagreb: Hrvatski studiji – Studia croatica Sveučilišta u Zagrebu, 1999.
- KLAIĆ, Vjekoslav: Sigetska bitka iz povijesnih izvora [tekst preuzet iz]: *Povijest Hrvata*, knjiga peta; Četvrto doba: Vladanje kraljeva iz porodice Habsburga (1527.-1740.), Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1973, 328-332.
- KÖRNER, Karl Theodor: *Zriny: ein Treuenspiel*, hrsg. von George Carel, Bielefeld und Leipzig: Verlag von Velhagen & Klasing, 1902.; Leipzig: Turm Verlag, 1908.
- MAJER-BOBETKO, Sanja: *Nikola Šubić Zrinski i Sigetska bitka kao skladateljska inspiracija*, *Hrvatska revija*, 17 (2017) 4, 63-69.
- MESIĆ, Matija: *Život Nikole Zrinjskoga Sigetskoga junaka*, Zagreb: Matica ilirska, 1866.
- MIJATOVIĆ, Anđelko: Obrana Sigeta 1566. godine. U povodu 450. obljetnice (1566-2016), u: Stanislav Tuksar, Kristina Milković, Petra Babić (ur.): *Odjeci bitke kod Sigeta i mita o Nikoli Šubiću Zrinskom u umjetnosti (glazba, likovne umjetnosti, književnost)*, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2018, 15-44.
- NOVALIĆ, Đuro: *Mađarska i hrvatska »Zrinijada«*, Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, 1967.
- PALIĆ-JELAVIĆ, Rozina: Ideologemi u operi *Nikola Šubić Zrinski* Ivana pl. Zajca, *Kroatologija*, 3 (2012) 1, 54-89.
- PALIĆ-JELAVIĆ, Rozina: *Počeci stvaranja hrvatskoga nacionalnoga opernoga repertoara – Hrvatska nacionalna povijesna operna trilogija (Mislav, Ban Leget, Nikola Šubić Zrinski) Ivana pl. Zajca*, strojopis doktorske disertacije, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2017.
- PAVLIČIĆ, Pavao: Stih i strofa u libretu Nikole Šubića Zrinjskog, u: Nikola Batušić i dr. (ur.): *Dani hvarskog kazališta: Hrvatska književnost od preporoda do Šenoina doba*, Split: Književni krug, 1999, 172-204.
- PETTAN, Hubert: Körnerov Zriny i libreta Badalića i Adelburga, *Zbornik 1 radova sa skupa muzikologa i glazbenih pisaca*, Zagreb: Društvo hrvatskih skladatelja – Sekcija muzikologa i glazbenih pisaca, 1976, s. p. (objavljeno i kao posebni otisak iz Zbornika, Zagreb 1978.).
- PŠIHISTAL, Ružica: Nikola Zrinski u pjesničkom pamćenju hrvatskoga puka, u: Stjepan Blažetin (ur.): *Zbornik radova s XIII. Međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa održa-*

- nog u Pečuhu, Mađarska, 21.-22. 10. 2016.*, Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 2017, 40-59.
- RAPACKA, Joanna: *Leksikon hrvatskih tradicija* (prev. Dalibor Blažina), Zagreb: Matica hrvatska, 2002.
- SOLAR, Milivoj: *Mit o avangardi i mit o dekadenciji*, Beograd: Nolit, 1985.
- SOLAR, Milivoj: *Roman i mit: Književnost – ideologija – mitologija*, Zagreb: August Cesarec, 1988.
- [ŠENOVA, August]: Listak. [Najava: »Za Zajčevu operu Nikola Zrinjski čine se pripreve u velike«, *Vienac*, 8 (4. 11. 1876) 45, 738-740. (739)
- [ŠENOVA, August]: Listak. [Narodno kazalište], *Vienac*, 8 (11. 11. 1876) 46, 754-756.
- [ŠENOVA, August]: Listak. [Narodno kazalište], *Vienac*, 8 (18. 11. 1876) 47, 771-772.
- [ŠENOVA, August]: Listak. [Narodno kazalište], *Vienac*, 8 (23. 12. 1876) 52, 859-860.
- TUKSAR, Stanislav – MILKOVIĆ, Kristina – BABIĆ, Petra (ur.): *Odjeci bitke kod Sigeta i mita o Nikoli Šubiću Zrinskom u umjetnosti (glazba, likovne umjetnosti, književnost)*, Zbornik radova, Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2018.
- TUNJIĆ, Andrija: [Intervju s Josipom Bratulićem]. *Kultura je dio politike*, *Vijenac*, 17 (26. 3. 2009) 393, 4-5.
- V –.: Nikola Šubić-Zrinjski, *Narodne novine*, 42 (17. 11. 1876) 264, s. p. [2].
- V –.: Nikola Šubić-Zrinjski, *Narodne novine*, 42 (18. 11. 1876) 265, s. p. [1-2].
- ŽUPANOVIĆ, Lovro: *Odjeci bitke kod Sigeta u hrvatskoj glazbi*, *Kolo*, 5 (1971) 9, 166-170.

INTERNETSKE STRANICE

- hrvatski.enacademic.com/27770/mitologem (pristup: 11. 3. 2019.)
- onlinerjecnik.com/rjecnik/komentar/498744 (pristup: 13. 3. 2019.)
- proleksis.lzmk.hr/30076 (pristup: 6. 3. 2019.)
- <https://www.hrleksikon.info/definicija/karakterologija.html> (pristup: 6. 3. 2019.)

*Summary*TRACES OF MYTHOLOGIZATION IN/OF THE OPERA
NIKOLA ŠUBIĆ ZRINJSKI BY IVAN ZAJC

Historical written sources and oral transmission of legends about Nikola Šubić Zrinski are concentrated in one of the literary sources (Theodor Körner's drama *Zrinyi*) used by Ivan Zajc as the composer of the opera *Nikola Šubić Zrinjski* on Hugo Badalić's libretto. In this opera by Zajc the importance of the historical personality and events connected with him already underwent a certain mythologization both during its creation and later. Further, the very opera itself was later exposed to another mythologization process as an ideologeme. It means that apart from considering the »life« of Zrinski as a historical personality, the »life« of the operatic character itself has been developed during its existence on the theatrical stage: the ideologeme itself underwent a certain mythologization. Thus a historical topic which became a myth about unity among defenders of the Christian community and of sacrifice for the homeland projected the same importance onto the image of the operatic character as described by the librettist Badalić. This mythologization of some of the ideologemes in Zajc's opera (the Szigetvár fortress, Zrinski himself, the choir *To Battle!*), used as models in this research, contributed considerably to the issue of Croatian identity. They are notions which bear several meanings (or bear a 'surplus' of meaning) and as such assume characteristics similar to the mythic consciousness (mythologemes) creating the world of symbols.